

Roskilde Domkapitel i Middelalderen.

Af Thomas B. Bang.

Der var i Middelalderen næppe nogen By i Danmark, hvor man kunde træffe saa mange gejstlige som i Roskilde. Tallet paa Munkene og Nonnerne i Byens talrige Klostre maa have gaaet op i Hundreder, og utvivlsomt har de i deres tarvelige, men maleriske Kapper givet Livet i hele Byen et vist kirkeligt Præg. Langt over disse i Rang og Fornemhed hævede sig imidlertid den Gejstlighed, der var knyttet til Domkirken, Biskoppen og Domkapitlet, ved hvilket Navn man betegnede den Kreds af Præster og andre Gejstlige, der var samlet om enhver Domkirke, og som skulde være Biskoppens Raadgivere og Hjælpere i hans Forretninger, samtidig med at de havde deres særlige Hverv ved Domkirken; de læste Messer for de afdødes Sjæle ved de forskellige Altre og underviste de vordende Præster, der gjorde Tjeneste i Kirkens Kor for at uddanne sig til deres Embeder rundt om i Landet (de saakaldte Korvikarer), foruden meget andet, som vi i det følgende vil komme til at omtale. Domkapitlet, denne mærkelige Institution, der er et af de mest udprægede Eksempler paa den katolske Kirkes Lyst og Evne til at organisere, kom efterhaanden til at danne et helt selvstændigt lille Samfund med særlige Love og egne Vedtægter; det fandtes ved alle Domkirkerne, men intet Sted i Danmark naaede det en saadan Rigdom og Anseelse som i

Roskilde. At meddele enkelte Træk af dets Indretning og Historie skulde være Maalet for de følgende Linjer, men det maa ikke glemmes, at de Kilder, som vi har bevaret til dets som til hele Middelalderens Historie, er saa ufuldstændige, at mange Spørgsmaal maa lades ubesvarede, medens man paa andre Punkter maa nøjes med mere eller mindre usikre Gisninger.

Den første Oprindelse til Domkapitlet i Roskilde henligger for os i fuldstændigt Mørke. Vi maa tænke os, at Biskoppen i de første Aarhundreder, da Forholdene var mere primitive end senere, har haft Præster eller andre Gejstlige til at hjælpe sig, og de har saa boet ved Domkirken og dannet et lille Samfund, der var indrettet efter en Munkeordens Regler. De har bistaaet Biskoppen i hans kirkelige Forretninger og deltaget i Gudstjenesten, under hvilken de har haft deres Plads i Koret. Men om deres Liv og Færden ved vi saa godt som intet. Første Gang vi overhovedet hører Domkapitlet nævne, er i Aaret 1074, da der til Tak for nogle store Gaver fra Svend Estridsen og Dronning Estrid (Margrethe) bestemtes, at der skulde holdes Midnatsmesser for dem, og ved disse skulde Korpbeblingene og alle de, der havde et Beneficium ved Roskilde Domkirke, være til Stede. Beneficium maa her netop betegne Stillingen (eller rettere Indtægten) som Medlem af Kapitlet. Den Mand, der paa den Tid beklædte Bispestolen, var Svend Nordmand, der har gjort sig bekendt som den, der fuldendte Roskilde Domkirkes Bygning og ogsaa viste sig som Velgører mod Domkapitlet. Ved Siden af Domkirken byggede han nemlig et Stenkloster til Bolig for »Brødrene«, der forrettede Tjeneste i Kirken, og disse Brødres Tal forøgede han til 15 Medlemmer, men da de Indtægter, der var henlagt til deres Underhold, ikke var tilstrækkelige til saa mange, forøgede han Kapitlets Indkomster ved at skænke det noget af det Gods, der egentlig var beregnet til Biskoppens personlige Underhold.¹⁾ Klostret, han byggede, er forlængst sunket i Grus.

¹⁾ Helveg: De danske Domkapitler, S. 12.

men ved Udgravninger i forrige Aarhundrede mener man at have fundet Rester af Grunden, omtrent hvor St. Birgittes Kapel nu staar.

Senere forøgedes Kapitlets Indkomster ogsaa ved en storstilet Gave fra Kong Niels, der her viste sig som en Kirkens Velgører, idet han efter Opfordring af sin Foged (consiliaris) Helge fritog Domkapitlet for den kongelige Rets Aag (jugum regu juris), det vil sige den Skat, som Kongen ellers var berettiget til at hæve af Kapitlet.¹⁾

Om Kapitlets Virksomhed i denne Tid vides meget lidt. Det daglige Arbejde for dets Medlemmer eller Kannikerne, som de kaldtes, har vel for største Delen været Deltagelse i de Gudstjenester og Messer for de afdødes Sjæle, der holdtes i Domkirken, saaledes som vi allerede har hørt det for Svend Estridsens Vedkommende. Tillige har der ved Domkirken været indrettet en Skole, og en eller flere af Kannikerne har der opdraget de unge, der ønskede at gaa den gejstlige Vej; thi andre var det paa den Tid næppe, der besøgte de faa Skoler, der fandtes rundt om i Landet ved Domkirkerne og enkelte Klostre.²⁾ Som Munke har de haft en fælles Bolig, og i Spidsen for dem stod en Præpositus og en Prior.³⁾

Ved Bispevalgene har Domkapitlet her som andetsteds haft, man fristes til at sige, sine store Dage. Saa langt vi kan følge Domkapitlernes Historie tilbage, var det dem, der havde den første og fornemste Stemme ved Bispevalget, idet man dog formelt hævdede, at Menighedens Samtykke var nødvendigt for at bekræfte Valget, noget, der imidlertid aldrig spillede nogen større Rolle. Vanskeligere var det for Kapitlet at hævde sin Valgret

¹⁾ Steenstrup: Studier over Kong Valdemars Jordebog, S. 32; Kørnerup: Danske Mindesmærker II, S. 85.

²⁾ Vi skal ikke komme nærmere ind paa Roskilde Skoles Historie i Middelalderen, skønt den var nøje knyttet til Domkapitlet; i den Henseende kan det være nok at henvise til L. Heuers fyldige Fremstilling i Indbydelsesskriftet for 1906.

³⁾ En saadan nævnes 1135, Helveg S. 13, Thorkelin: Diplomatarium I, S. 6.

overfor Kongen, og i Roskilde, hvis Kirke oprindelig var grundet af Harald Blaataand og Svend Tveskæg, har disses Efterfølgere vistnok derpaa søgt at begrunde en vis Ret til at udnævne Biskoppen. Saaledes indsatte Svend Estridsen sin Navne Svend Nordmand til Biskop, uden at Kapitlets Medvirken omtales, men paa den Tid var det, som ovenfor nævnt, heller ikke saa stort, som det blev i hans Bispetid. Da han var død 1088, indsatte Oluf Hunger hans Efterfølger Arnold, der havde været Kapellan hos Knud den Hellige. Ogsaa Kong Niels, der dog maa antages at have staaet sig godt med Kapitlet, optraadte her ret egenmægtigt, idet han paa egen Haand indsatte Biskop Peter. Da denne var faldet i Slaget ved Fodevig (Skærtorsdag 1134), indsatte Erik Emune paa Slagmarken hans Efterfølger. Erik Lam gik endnu mere selvraadigt frem, idet han udnævnte Rikho til Biskop imod Gejstlighedens (Kapitlets) og Menighedens Vilje. At Kongerne kunde tiltage sig denne Magt over Bispevalget, bliver dog lettere forståeligt, naar man betænker, at Danmark sjældent har kendt saa uroligt et Aarhundrede som det, der gik forud for Valdemarernes Storhedstid. Retten sad i Spydstagen, og for Gejstligheden maa det have været saa vigtigt at købe sig Kongens Velvilje, at det nok kunde betale sig til Gengæld at finde sig i Overgreb, som den ellers ikke vilde have taalt.¹⁾

Ved Omtalen af de ovennævnte Bispevalg har vi maattet bygge paa Aarbøgernes tørre og knappe Ord, der dog antyder, hvordan Stillingen var: egenmægtige Konger og et Domkapitel, der, tvunget af Nødvendigheden, ofte modvilligt bøjer sig for deres mere af politiske end af kirkelige Hensyn dikterede Krav. En Forandring heri skulde dog ske, da Valdemar den Store i Aaret 1157 besteg Danmarks Trone, og Roskildebispen Asger Aaret efter døde. Af det Valg, der paafulgte, er vi tilmed saa heldige hos Saxo at have bevaret en Fremstilling, der kaster

¹⁾ H. Olrik: Konge og Præstestand I, S. 249; Helveg: Domkap., S. 61 f.

et godt Strejfflys ind over Kapitlets Historie og hele Stilling paa denne Tid. Da den tilmed er skrevet af en Mand, der, om han ikke selv har været til Stede, saa dog har haft sine Oplysninger fra Hovedpersonen i Valget, selve Absalon, lader vi Saxo selv fortælle derom:

Da Biskop Asser af Roskilde døde paa den Tid, var Menigheden og Kapitlet uenigt om Valget af en ny.... Med venligt Sind drog Kongen til Roskilde og begav sig til Kannikernes Bygning for med sin Stadfæstelse at bekræfte deres Valg af en Biskop. Men skønt man skulde synes, at han havde noget at sige i den Kirke, hans Forfædre havde grundlagt og beriget, sagde han, at han ikke vilde tiltage sig nogen ubetimelig eller usædvanlig Ret i saa Henseende; han vidste, at Kirkeretten bestemte, at Gejstlighedens Valgret skulde være uafhængig af Kongemagten. Derfor skulde hans Nærværelse slet ikke forhindre, at de havde deres frie Stemmeret. Kapitlet takkede ham mange Gange for hans fromme Retfærdighed og gik saa til Side for at holde Raad angaaende Valget. Da de havde udset 3 fremragende Mænd, til hvilke de som den fjerde føjede Absalon paa Grund af hans Mandighed, for at foretage Valget blandt disse fire, befalede Valdemar, at de hemmeligt skulde skrive deres Stemmer paa fire forskellige Blade i en og samme Bog, idet han mente, at Valget blev retfærdigere, naar enhver afgav sin Stemme, før han begrundede det ved en mundtlig Udtalelse.¹⁾

Tilsyneladende havde Kongen saaledes overladt Bispervalget ganske til Domkapitlet, men i Virkeligheden har det dog næppe været en Tilfældighed, at Valget netop faldt paa Valdemars tro Ven Absalon.²⁾

Selv om man ikke tør sige, at Absalon er blevet paa-nødet Domkapitlet som Biskop, saa var Valgets Udfald

¹⁾ Sakse, ed. Müller, II, 737 f.

²⁾ Om Valget se for øvrigt H. Olrik: Absalon I, S. 65 ff.

dog næppe det, som Kannikerne oprindeligt havde tænkt sig. Men snart viste det sig, at de ikke skulde komme til at fortryde det. En af de Egenskaber, der gjorde ham saa stor som Statsmand og Biskop, uegennyttig Kærlighed til Fædrelandet og Kirken, gav sig de smukkeste Udslag overfor Domkapitlet, i særlig Grad da han i 1183 skænkede det en Mængde Gods i Tune, Vindinge, »Ingelslund«, Himmelev og Kornerup med mere spredt Gods bl. a. i Valensbæk og Halvdelen af Skovene paa Bogenæs. Aaret efter stadfæstede Paven denne store Gave.¹⁾ 1188 modtog Kapitlet ogsaa en Begunstigelse ovenfra, idet Pave Alexander (vel sagtens paa Absalons Foranledning) tog Domkapitlet i sin Beskyttelse med den Tilføjelse, at »alle de Goder, som Kirken ejer eller paa retfærdig Vis kan erhverve, skal høre Eder til.«²⁾

Om Kapitlets Virksomhed i den Tid, da Absalon var Biskop (1158—1191), hører vi kun lidt, men sikkert har den været meget omfattende; Kapitlet skulde overtage Bispens Forretninger, naar han var fraværende eller paa anden Maade forhindret, og der har næppe været nogen Biskop i Roskilde, paa hvem der har hvilet saa meget Arbejde udenfor Stiftet som netop Absalon, der atter og atter deltog i Krigstogene mod de hedenske Vender og desuden i en Aarrække beklædte Ærkestolen i Lund, samtidig med at han var Biskop i Roskilde. Men om Forholdene baade under Absalon og hans nærmeste Efterfølgere er der saa godt som intet overleveret os. Vi hører en enkelt Gang om en Gave til Kapitlet som i 1210, da Biskop Peder skænkede det de saakaldte Naadensaar eller Indtægterne af Præsteembederne i det første Aar efter Præstens Død³⁾, en Indtægt, de beholdt til 1484. Først fra Aaret 1225, da Biskop Niels Stigsen gav Regler for Domkapitlet, begynder Kilderne at flyde rigeligere og vi er derved i Stand til at danne os et nogenlunde klart Billede

¹⁾ H. Olrik: Absalon II, S. 115.

²⁾ Erslev: Repertorium Nr. 36.

³⁾ Helveg: Domkapitlerne, S. 42.

af Kapitlets Virksomhed og Historie igennem den senere Middelalder.

Indenfor det snævre Samfund, som Kapitlet dannede, herskede der en fuldstændig Rangforordning. Prælater, Kanniker og Vikarer, det var de tre Grader indenfor Kapitlet; men endogsaa indenfor hver af disse havde de enkelte Medlemmer hver sin Rang.

Øverst stod Prælaterne, der indehavde de saakaldte Værdigheder (Dignitater), hvorved man forstod de højeste Embeder ved Domkirken og indenfor Kapitlet (i Modsætning til officia eller Hverv, der kunde paalægges de menige Kanniker)¹⁾. Prælaterne var oprindelig 3, senere 4 i Tallet, og den fornemste blandt dem var Dekanen; hans Virksomhed bestod bl. a. i, at han som den fornemste sammenkaldte Kapitlets Medlemmer til Møder og havde Forsædet ved disse, ligesom det ogsaa var ham, der repræsenterede Kapitlet udadtil. Forøvrigt har han vistnok væsentligst haft Pengesagerne under sig og bestyret de Godser, som efterhaanden tilflød Kapitlet ved Køb eller Gaver.

Oprindelig valgtes Dekanen af Kapitlets Medlemmer, og i de Privilegier, som Bispem udstedte 1225, hed det ogsaa, at ingen maatte vælges til Dekan saa lidt som til noget andet Dignitat indenfor Kapitlet uden dettes fri Samtykke. Endnu saa sent som i 1419 blev han valgt af det forsamlede Domkapitel, og først bagefter modtog hans Valg Bekræftelse af Biskoppen. Vi har tilfældigvis bevarret Bispens Stadfæstelsesbrev, og da det giver et godt Billede af den Forretningsgang, man fulgte ved saadanne Valg, gengives det her i Oversættelse: ²⁾

Johannes, Biskop af Roskilde, til Hr. Laurits Nielsen, Dekan ved Roskilde Domkirke. Da Dekanatet,

¹⁾ Bispem regnedes ikke for egentlig hørende til Kapitlet, men staaende over dette.

²⁾ Den latinske Original er aftrykt i Erslevs Repertorium Nr. 5757.

som er den højeste Værdighed ved Kirken næst efter Biskoppens, fornylig blev ledigt efter Hr. Laurits Hanssens, den forrige Dekans Død, saa holdt Kirkens Kapitel, hvem Valget af Dekanen tilkommer efter gammel og hævdvunden Skik, efter at have sammenkaldt alle, der skulde og vilde være til Stede, og som sædvanligt at have fastsat en Dag til Valget, et Møde, og paa dette valgte de enstemmig Dig til Dekan. Og da Du, efter at Afgørelsen var forelagt Dig, gik ind paa dette Valg, der var sket i Overensstemmelse med de kirkelige Love, bad de kære Sønner os om med vor Autoritet at bekræfte, at Du lovligt havde erhvervet Dig en uanfægtet Besiddelse af dette Dekanat. Derfor bekræfter vi Valget og hvad der følger dermed, billiger Din Besiddelse af Dekanetet og indsætter Dig i dette. Under vort Signet. Udstedt i Roskilde 1419, 7. Marts.

Endnu havde Kapitlet altsaa bevaret sin Ret til at vælge sin første Embedsmand, men dette skulde ikke vare længe. Da Pavedømmet var sluppet vel ud over de Angreb, som man i første Halvdel af 15. Aarhundrede havde rettet mod det, vandt Paven ved Overenskomster med de forskellige Landes Konger stor Indflydelse paa Besættelsen af de kirkelige Embeder, og fra Tiden omkring 1450 kan man sige, at Paven praktisk talt havde tiltaget sig Ret til at besætte alle Embeder og Kanonikater ved Domkapitlerne. Ogsaa for Roskildes Vedkommende blev dette gennemført, selv om det ikke gik af uden en Kamp, der netop for Dekanats Vedkommende blev ført gennem mange Aar og med største Heftighed. Da Værdigheden i 1464 var blevet ledig, udnævnte Paven Johan Jensen (Quitsov); men samtidig havde Kapitlet hjemme i Roskilde valgt Jens Brostrup til Dekan, og med Kongens Anbefaling drog han til Rom for at faa sit Valg bekræftet. Inden han naaede derned, var der imidlertid i Rom optraadt en tredje Kandidat, Mogens Andersen, og ved forskellige Foregivender fik han Paven til at udnævne sig.

Men nu tog Kongen aktiv Del i Sagen, og ved en Række Breve til Paven anbefalede han Jens Brostrups Kandidatur, samtidig med at han omtalte Mogens Andersen i Vendinger, der var alt andet end smigrende. Skønt Jens Brostrup stod med Støtte baade fra Kapitel og Konge, trak han sig dog snart efter tilbage og overlod sine Rettigheder til Embedet til Johan Quitzow. Han og Mogens Andersen førte nu i Rom en langvarig Proces, som først gav det Resultat, at begge Parter erklærede, at den havde givet dem Medhold, hvorfor Paven (1467) med kun et halvt Aars Mellemlum udnævnte først den ene og saa den anden! Saa var man lige vidt, og Processen fortsattes til 1473, da Mogens Andersen døde. Nu skulde man tro, at Johan Quitzow kunde have faaet Lov til at beholde den Stilling, han saa længe havde slidt for, og han opnaaede ogsaa at blive indsat i sit Embede; men snart efter fik Kong Kristian I af Paven Ret til at besætte Embedet, og der optraadte nu en Række Modkandidater, som førte Striden med saa stort Held, at Johan Quitzow tilsidst blev banlyst. Men hans Embede fik de ikke taget fra ham, og i Roskilde stedtes han til Hvile efter i 35 Aar at have ført en uafbrudt Kamp for at opnaa og hævde sin Værdighed som Dekan.¹⁾

Provstedømmet var næst efter Dekanetet den fornemste Stilling ved Domkapitlet. Allerede i Aaret 1135 nævnes en Provst, og han har paa den Tid vistnok været Forstander for det Munkesamfund med fælles Bord og fælles Bolig, som Kapitlet dannede. Senere synes det, at han nærmest har haft den indre Forvaltning af Kapitlet under sig. Ogsaa han skulde oprindeligt vælges af Kapitlet, men i det 15. Aarhundrede gled Udnævnelsesretten over til Paven (rigtignok først efter en haard Kamp med Kapitlet), og i 1474 overlod denne Retten til at besætte Embedet til Kristian I.

Ærkedegnen, der i Rang fulgte efter Provsten, har vistnok nærmest haft de juridiske Forretninger under sig.

¹⁾ Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark, S. 216.

Værdigheden omtales allerede 1225, da Kapitlet fik Ret til at besætte den. Den bekendteste af Ærkedegnene var sikkert Oluf Mortensen, der i 1449 avancerede til Provst og 1461 til Biskop. Næppe nogen anden Indehaver af Embedet har gjort sig saa fortjent af dette som han; men han fik ogsaa sin Belønning derfor, som følgende Brev viser:

Jens Biskop.... Efterdi Hr. Oluf Mortensen, Ærkedegn i vor Domkirke, har opbygget Ærkedegnens Residens med kosteligt Stenhus og anden god Bygning, da bevilger vi, at han og hans Forældre skal have en Aartid og forpligter hans Efterfølgere i Ærkedegnedømmet at holde en Aartid hvert Aar i Lutskirkes (d. v. s. St. Lucii Kirkes) Kor, ved den Tid han dør, for ham og hans Forældre af en lødig Mark, som skal skiftes mellem dem, som er til Stede ved fornævnte Aartid, nemlig 3 Skilling grot til Kannikerne, en Skilling grot til de evige Vikarer, 4 Grot til de ikke evige Vikarer, Peblingene i Koret ligeledes 4 Grot og fattige Folk 4 Grot. Om nogen Ærkedegn ej vil holde Aartiden, skal vi have fuld Magt til at lade en anden bo i fornævnte Residens. Ligeledes skal Hr. Olufs Fader og Moder i deres Levedage bruge et Hus, som Hr. Oluf nu agter at bygge ved Fundersbro i fornævnte Residens med Gaardsrum, som er 8 Alen paa Bredden og saa langt, som Huset er, og nyde fri Adgang til Brønden; naar de er døde, skal Huset og Gaardsrummet igen komme til fornævnte Residens. Under vort Segl. Udstedt Lørdag for Mortensdag (d. e. 9. November) 1443.¹⁾

Dette »kostelige Stenhus og anden god Bygning« havde sin Plads tæt Syd for den nuværende Katedralskole. Det er forlængst forsvundet, men den aarlige Guds-tjeneste, som Oluf Mortensen skulde have til Bedste for sin Sjæl og til Belønning for sin Gave, gik han ogsaa tabt

¹⁾ Den latinske Original er aftrykt i Erslevs Repertorium 7379.

af, da Reformationen sammen med alle de gamle Altre ogsaa fejede Messer og andet »papistisk Afgudereri« ud af Domkirken.

Den fjerde og yngste Værdighed ved Kapitlet var Kantordømmet, hvis Indehaver havde Tilsynet med Messelæsningen og Kirkesangen. Fra tidlig Tid havde dette Arbejde været overdraget en af de menige Kanniker ved Kirken, men det havde kun været et Hverv (officium), der ikke medførte nogen særlig Udmærkelse¹⁾. 1315 stiftede Biskop Oluf imidlertid det selvstændige Kantordømme ved et Brev, der meddeles i lidt forkortet Skikkelse, da det giver et godt Begreb om Kantorens Virksomhed og Indtægter:

.....Oluf Biskop. Da jeg uværdige ved Guds Forsyn var blevet Biskop i Roskilde, fandt jeg ved Kirken tre høje Værdigheder, nemlig Dekanetet, Provstedømmet og Ærkediakonetet, oprettede for meget længe siden og adskilte fra hverandre ved bestemte Grænser for deres Myndighedsomraader og for, hvad der ellers hørte til hvert Embede. Men til ingen af disse Embeder eller Værdigheder havde man overdraget Ledelsen af Koret eller Tilsynet med dem, der gjorde Tjeneste i Koret for at tjene Gud. Derfor paa-tænkte jeg til Gudstjenestens Forbedring at oprette et Kantordømme ved Kirken som den fjerde Værdighed baade i Tal og Rang og at sørge for, at den kunde blive til evig Tid, saaledes at Kantoren skulde have Tilsyn med Koret og dem, der gør Tjeneste i Koret, saavel Vikarer som Disciple, ved Gudstjenesten baade om Dagen og om Natten, og at han skulde undervise dem i at læse og synge i Koret efter den gammeldags værdige Maade, og at han skulde gøre dem lydige og lærvillige i ovennævnte Ting. Efter dernæst omhyggeligt at have overvejet det med Kapitlet, stifter og opretter jeg Kantoriet ved Kirken, og til dette Kantor-

¹⁾ Script. rer. Dan. III, S. 265; VII, S. 127.

dømme henlægger jeg den gejstlige Jurisdiktion i fire Herreder i Vestersyssel, nemlig Arts-, Tudse-, Skip-
pinge- og Odsherred, dog med Undtagelse af de stør-
ste Sager, som kaldes Biskopssager; ligeledes Kirkerne
Stillinge og Vallekilde og et halvt Bol i Brundby Øster
til at besidde med evig Ret, saaledes at den, der til en-
hver Tid er Kantor i Roskilde, maa frit nyde den Ind-
tægt, der følger med Jurisdiktionen i de nævnte fire
Herreder, for sit Arbejde, paa samme Maade som
Indehaverne af de tre andre ovennævnte Værdighe-
der nyder den af deres Jurisdiktion, og i de fire Her-
reder skal han have den retslige Myndighed; og af de
to Kirker og det halve Bol skal han frit nyde Indtæg-
terne og Udbyttet, forudsat at han i hver af Kirkerne
holder en stadig Vikar, som Loven kræver, som per-
sonlig skal forrette Tjenesten der og nyde en passende
Part af Kirkens Indtægter. Men til Underkantoren
(Succentor), som han skal have i Koret, skal han give
24 Mark Penge om Aaret for hans Arbejde der....
Udstedt i Roskilde i det Herrens Aar 1315, den 6. Sep-
tember.

Imidlertid maa det have vist sig, at de Indtægter, der
var henlagt til Kantordømmet, ikke var tilstrækkelige,
thi 10. November 1334 førøgedes de med Indkomsten af
Glostrup Kirke m. m. mod Forpligtelse til at holde en Vi-
kar der. Heller ikke dette synes dog at have forslaaet,
thi Aaret efter klagede Kantoren Johannes de Capella for
Biskoppen over, at de Indtægter, der var henlagt til Kan-
tordømmet, var blevet saa formindskede og beskaarne,
at han ikke kunde leve af dem. Med Kapitlets Samtykke
henlagde Bispemanden derfor Kildebrønde til Kantorværdighe-
den mod de sædvanlige Forpligtelser.

Inden vi forlader de fire Prælater, maa vi omtale, at
de foruden deres Stillinger som Embedsmænd ved selve
Kapitlet havde en særegen Myndighed som Tilsynsmænd
ved Kirkerne i Stiftet. Hvorledes Sjælland oprindeligt var
delt i kirkelig Henseende, vides der saa godt som intet

om, men i 1225 fik Kapitlet Privilegium paa, at Provstedømmerne skulde vende tilbage til Kapitlets Prælaturer, og i 1315 hører vi, at hver af de tre Prælater havde Myndighed i sin Del af Stiftet. Da samtidig Sjælland var delt i tre Sysler, Øster-, Vester- og Midtersyssel, er der næppe Tvivl om, at hver af Prælaterne havde sit Sysse som Provstedømme, og det er endogsaa muligt, at Inddelingen i Sysler staar i den nøjeste Forbindelse med, at Stiftet var delt imellem de tre Prælater, maaske netop fremkommet derved. Til de tre kom nu den fjerde, der fik tillagt en mindre Del af Vestersyssel. Virksomheden som Provst bestod i at visiterer de forskellige Kirker og revidere deres Regnskaber; til Gengæld fik Provsten en større eller mindre Afgift af hver Kirke. Tillige havde de Ret til at fælde Dom i visse gejstlige Sager og at oppebære de Bøder, der betaltes som Straf. Denne kirkelige Inddeling holdt sig imidlertid ikke ret længe; enkelte af de større Klostre fik tildelt den gejstlige Myndighed i enkelte Herreder, og Dekanen i det Kapitel, der blev oprettet i København, fik den samme Myndighed i det saakaldte Try Herred. Senere omtales der Provster for enkelte Herreder i Sjælland, men endnu saa sent som i 1460 hører vi dog, at de fire Prælater og Dekanen i København sammen med Biskoppen udøvede den ordinære Jurisdiktion i Stiftet, uden at vi dog ret kan klare os, hvordan Forholdet har været ordnet i Enkeltheder.

Ved Siden af Prælaterne stod Kannikerne. Deres Arbejde var af en flersidig Art. De skulde sammen med Prælaterne deltage i eller dog være til Stede ved Gudstjenesten i Kirken paa de store Højtidsdage og havde da deres Pladser oppe i Koret, hvor endnu Kannikestolene med deres ejendommelige naive Udskæringer staar som Mindesmærker fra Domkirkens og Kapitlets store Tid. Ved visse Højtider var det Biskoppen personlig, der skulde forrette Gudstjenesten, saafremt han var i Byen, ellers var det overdraget til en af Prælaterne eller Kannikerne, og hver Uge ophængte Kantoren i Kirken en Tavle, hvor-

paa var angivet, hvilket Arbejde den enkelte Kannik eller Prælat havde at gøre de næste Dage.

Tillige skulde Kannikerne deltage i Processionerne, der spillede saa stor en Rolle i Middelalderen som forøvrigt stadig i den katholske Kirke, og som ved sin Højtidelighed i høj Grad bidrog til at holde den religiøse Begejstring levende hos Menigheden. Ved saadanne Lejligheder var Kannikerne iført deres Embedsdragt, en lang sort Kappe og om Sommeren en Hue, medens de om Vinteren bar en Hætte. Var Vejret daarligt, brugte de en Kappe, der bar det helt moderne klingende Navn Regnkappe (cappa pluralis). Det synes, at Kannikerne har været meget stolte af denne og sat en Ære i at bære den pæneste, i Modsætning til Tiggermunkene, hvis Dragt ofte var yderst laset og snavset (noget, der dog maaske var ganske praktisk til at opvække Medlidenhed, naar de drog rundt og indsamlede Almisser). Hvor stor en Ære Kannikerne satte i deres Dragt, faar vi et godt Vidnesbyrd om i nogle Bestemmelser, som Biskop Olav 1310 gav for Kapitlet. Der hedder det nemlig:

For at der ved Uddelingen af Regnkapperne til Processionerne kan vises de ældre Kanniker skyldig Hensyn, uden at de yngre, der maaske er fremragende ved ædel Byrd eller Dygtighed, føler sig foragtede og tilsidesatte ved at maatte iføre sig Kapper, der paa Grund af Alder er falmende og slidte (af hvilke der snart er en Mængde i Kirken), saa bestemmer vi, at enhver Kannik, der skal indsættes, inden et Aar efter sin Indsættelse, skal give en Kappe saa god, som han synes, den kunde være passende for ham selv.¹⁾

Foruden disse Pligter havde Kannikerne en Del Arbejde med Styrelsen af Stiftsgodset og af Domkirken. Omsorgen for selve Domkirkebygningen var overladt til en eller to Kirkeværgere, men naar det gjaldt vigtigere Sager, skulde hele Kapitlet tages paa Raad. Ligeledes

¹⁾ Repertoriet Nr. 907 (²⁹/₄ 1310).

plejede Bispnen ogsaa at forhandle med Prælater og Kanniker, hver Gang han foretog sig noget af større Betydning for Kirken; og naar han udstedte vigtigere Breve (f. Eks. hvorved han giver Privilegier eller Gaver til Klostre), træffer vi ogsaa oftest en Tilføjelse om, at det er sket med Kapitlets Samtykke (cum consensu capituli ecclesiae). Endelig havde Kapitlet en Pligt, der vel paa samme Tid var en Begunstigelse af største Betydning, nemlig den, at naar Biskoppen var død eller bortrejst, hvad der skete saare ofte i de Tider, da Kirkens Stormænd spillede en afgørende Rolle i det politiske Liv, skulde Kapitlet overtage alle hans Forretninger og til Gengæld have en stor Del af hans Myndighed.

Endelig var der forskellige Sager, der henhørte under Domkapitlet, men som var overladt til enkelte Medlemmer af dette, saaledes Ledelsen af Domskolen, i Spidsen for hvilken der var en Skolemester, og som jo spillede en stor Rolle, da det var den Skole, hvor næsten hele den sjællandske Ungdom, der var bestemt til at gaa den kirkelige Vej, fik sin Uddannelse.

Naar en Kannik var død eller frattraadt, skulde der vælges en anden i hans Sted. Oprindeligt var det Kapitlet selv, der udnævnte Kannikerne, og derved kom hele Institutionen til at blive i højeste Grad afsluttet, idet den blev, hvad man med et moderne Ord kalder selvsupplerende. Denne Ret vaagede den strengt over, men efterhaanden som Aarene gik, maatte den finde sig i, at der blev gjort flere og flere Skaar i dens Ret til selv at udfylde manglende Pladser. Allerede 1326 udnævnte Paven Henrik Freding til Kannik i Roskilde¹⁾, og fra nu af hører vi sjældnere om Kapitlets Valgret. Bestandig er det Paven, der optræder og paanøder Kapitlet ofte vildfremmede Medlemmer, hvis væsentligste Formaal vist har været at nyde godt af de Indtægter, Kannikedømmerne gav. 1411 overdrog Paven endogsaa Biskop Peder Jensen Lodehat Ret til at besætte 5 Kanonikater og et Præ-

¹⁾ Acta Pontificum Nr. 141.

latdømme i Stiftet¹⁾. Slemst var det, saa længe Biskop og Pave saaledes gjorde Indgreb i Kapitlets aarhundredgamle Rettighed; men værre blev det, da ogsaa Kongen meldte sig med Krav paa at være med til at bestemme, hvem der skulde være Kannik. Men da satte Kapitlet sig ogsaa til Modværge, og snart laa Kongen og Domkapitel i heftig Kamp derom. 1465 afsatte det Kanniken Jep Pedersen, der var »Prokurator« for Mogens Andersen under hans ovenomtalte Proces i Rom. Kongen krævede nu, at Jep Pedersen skulde genindsættes, men Kapitlet tog selvfølgelig intet Hensyn dertil, idet det hævdede, at Kongen ingen Ret havde til at blande sig deri. Kongen klagede til Ærkebispem, men denne erklærede, at en saa vigtig Sag maatte Paven afgøre. Det mente Kongen imidlertid ikke, og han prøvede saa, hvad han paa egen Haand kunde udrette. Med et kongeligt Følge drog han til Roskilde og indstævnedes Kapitlet for sig. Det erklærede, at det kun havde afsat Jep Pedersen, fordi det mente, at Kongen ikke kunde lide ham; men tage ham igen vilde det ikke, selv om han ønskede det. Kongen klagede til Paven, men det samme gjorde Kapitlet, og Følgen blev en lang Proces i Rom, hvor snart den ene og snart den anden Part fik Medhold, men hvis Resultat dog blev, at Jep Pedersen aldrig kom tilbage til sit Kannikedømme.¹⁾

Prælater og Kanniker udgjorde det egentlige Domkapitel, men ved Siden af dem fandtes der en hel Klasse Gejstlige ved Domkirken, nemlig de saakaldte evige Vikarer eller Alterpræster. De tog ikke eller var i det mindste ikke forpligtede til at tage aktiv Del i Kortjenesten, et Hverv, der paalaa Kannikerne og gav dem det fornemme Navn Korherrer. Vikarerne var Præster, der var knyttede til de mange forskellige Altre, der var oprettet i Domkirken, og ved hvilke de med bestemte Mellemlum skulde læse Messer til Ære og Sjælefred for de Afdøde, der i le-

¹⁾ Acta Pontificum Nr. 1159.

²⁾ Jfr. Lindbæk: Pavernes Forhold til Danmark, S. 216 f.

vende Live havde oprettet Altrene eller skænket Gods til dem. Man maa nemlig for at kunne forstaa, at saa stor en Skare Gejstlige var knyttet til Domkirken, erindre, at dens indre Udseende i Middelalderen var et ganske andet end nu, da kun et enkelt stort Alter danner saa at sige Centrum i Kirken. Tværtimod var der rundt langs Murene en Række Kapeller, som hver havde et eller flere Altre. Rigest udstyret i saa Henseende var Hellig tre Kongers Kapel med sine 5 Altre, der var oprettede af Kristian I, Dronning Dorothea og Kong Hans, men en Mængde andre fandtes, og desuden var der inde i selve Kirken saa fuldt op af Altre, at man kort før Reformationen talte ialt omkring 50. Næsten alle disse var stiftede og berigede af fromme Mænd og Kvinder, der til Gengæld fik Løfte om, at der hver Dag eller med større Mellemrum skulde holdes Messe for deres Sjæls Frelse, og at der tillige en Gang om Aaret skulde holdes en saakaldet Aartid (anniversarium) for dem under særlig højtidelige Former. At overkomme dette mægtige Arbejde vilde selvfølgelig langt overstige Kannikernes Kræfter, og Følgen var, at der blev ansat en Mængde Vikarer. Disse var kun Præster for et enkelt Alter; de »havde saa at sige deres Menighed mellem de afdøde«¹⁾; for dem holdt de deres Messer, og af dem modtog de deres Løn, der bestod i Indtægterne fra de Godser, Altrenes Stiftere og Velyndere havde skænket. Der var imidlertid ikke slet saa mange Vikarer som Altre, thi nogle af de sidste gav saa rigelige Indtægter, at Kannikerne foretrak selv at forrette Tjenesten ved dem og nyde de dermed forbundne Indtægter, men Vikarernes Antal var dog kort før Reformationen omtrent 45.

Vikarerne dannede et særligt Kollegium, der havde sine bestemte Regler²⁾, og stod under Ledelse af en Prior, Men samtidig skulde Kannikerne paase, at de passede deres Arbejde, og vel sagtens her som andet Steds havde

¹⁾ Helveg: Domkapitlerne, S. 35.

²⁾ Script. rer. Dan. VI, S. 599.

hver af Kannikerne paa Omgang sin Uge, i hvilken han skulde have Tilsyn med dem.

Foruden det ovennævnte Arbejde havde saavel Kanniker som Vikarer et særligt Hverv, nemlig Afholdelsen af de ovennævnte Aartider. Disse var en Slags Godstjeneste af ejendommelig Art. Oftest var de opstaaede ved, at den, der stiftede et Alter, samtidig bestemte, at der skulde holdes en Aartid for ham og undertiden ogsaa hans Forældre; men ogsaa andre, der havde gjort sig fortjent af Kirken, kunde erhverve sig Retten til en saadan, oftest mod samtidig at henlægge et Gods til Kirken, af hvis Indtægter de med Aartiden forbundne Udgifter skulde afholdes. Den var en særlig højtidelig Godstjeneste, der holdtes til Ære for den afdøde, og ved hvilken alle Kannikerne og Vikarerne skulde være til Stede og, naar det var særlig fornemt, ogsaa Biskoppen. Selve den kirkelige Forretning foretoges af Præsten ved det Alter, den afdøde, for hvem Aartiden holdtes, havde stiftet; men samtlige Gejstlige og oftest en hel Del fattige deltog, thi der var den mærkelige, men ingenlunde upraktiske Bestemmelse, at Deltagerne fik tildelt Gaver i Penge eller blev gratis bispist. Om disse Uddelinger af Gaver var der altid fastsat nøje Regler, saaledes som vi ovenfor har set det under Omtalen af Ærkedegnedømmet.

Disse Aartider holdtes ofte paa Stifterens Dødsdag, og da det var af største Betydning for Kirken og Kapitlet at have nøje Rede paa, hvornaar de skulde holdes, blev der omhyggelig ført Bog derover, og disse Fortegnelser, de saakaldte Nekrologier og Gavebøger, blev opbevaret saa omsorgsfuldt i selve Kirken, at de delvis er bevaret endnu.¹⁾

Med de evige Vikarer maa ikke forveksles de saakaldte Korvikarer, unge Mænd, der bistod Kannikerne og Prælaterne i deres Forretninger og derved tillige uddannede sig til senere selv at blive Præster. De har vistnok været privat ansatte af de enkelte Kanniker, der saa

¹⁾ Script. rer. Dan. III, S. 265 ff.; VIII, S. 321 ff.

samtidig med, at de benyttede deres Hjælp, skulde vejlede dem i deres Arbejde paa at uddanne sig til den gejstlige Stand.

Naar man betænker, at Kapitlet i sine Velmagts Dage næppe har talt mindre end 100 Gejstlige, Vikarerne medregnede, er det klart, at der til deres Underhold er medgaaet store Summer aarligt, og Kapitlets økonomiske Historie frembyder ogsaa mange interessante Enkeltheder, ikke mindst fordi den fører os hen til Tider, da hele det økonomiske Liv formede sig paa en ganske anden Maade end i vor Tid. Pengene havde ikke nær den Betydning som nu, og vilde man sikre sig en varig Indkomst, eller vilde man berige en Stiftelse med Gaver, der skulde sikre den stedsevarende flydende Indtægter, da var den eneste Maade, hvorpaa dette kunde ske, at man købte eller bortskænkede Jordegods, der gav regelmæssige aarlige Afgifter; og disse Indtægter bestod kun for den ringeste Del i Penge, det allermeste var Korn og andre Naturalier. Kapitlets Indtægter var derfor for Størstedelen Korn og andre Fødemidler, Smør, Honning, Høns osv., selvfølgelig langt mere end Kannikerne var i Stand til at fortære, hvorfor det meste blev solgt, hvad der jo var en nem Lejlighed til i en blomstrende Handelsstad som Roskilde.

Oprindelig, da alle Kapitlets Medlemmer levede som Munke, har de vist boet og spist sammen, og paa den Tid er vel ogsaa alle Kapitlets Indtægter gaaet i en fælles Kasse, af hvilken saa de forskellige Udgifter er blevet bestridt. Men senere forandredes dette Forhold, idet Medlemmernes fælles Bølg og Bord ophævedes, og Prælater, Kanniker og Vikarer flyttede hver til sit. Hvornaar dette er sket, vides ikke med Bestemthed, antagelig dog i Begyndelsen af 12. Aarhundrede. Fra da af maatte der ske en Forandring i Brugen af Kapitlets Indtægter, og efterhaanden blev Forholdet det, at de enkelte Medlemmer havde hver sine Indtægter, og da de enkelte Portioner ikke

var lige store, blev Følgen, at man efterhaanden rykkede op fra lavere Kanonikater til højere og mere indbringende.

Kapitlets vigtigste Indtægt bestod som nævnt i Afgifter af dets Jordegods. Vi har allerede tidligere hørt om forskellige, der skænkede Gods til Kapitlet u n d e r e t. Dette Gods kaldtes Mensalgodt (Bordgods) og var ved sit Navn et Minde om den Tid, da Kannikerne spiste i Fællesskab. Hvad der kom ind ved disse Godser, blev, saa vidt vi kan se, delt i lige store Portioner mellem de forskellige Medlemmer og dannede igennem lang Tid deres væsentligste Indtægt. Hvor stor den var, mangler vi desværre Oplysninger om, da der ikke fra Middelalderen er bevaret nogen Liste over Kapitlets Indtægter; men en Mængde Antydninger viser, at dets Rigdomme har været overordentlig store. For at kunne nyde disse Indtægter krævedes imidlertid, at Kannikerne skulde opholde sig ved Domkirken eller være bortrejst i lovligt Ærinde. 1310 fastsatte Bispnen saaledes, at ingen maatte nyde nogen Indtægt af Kapitlet, uden at han residerede der, medmindre han var bortrejst sammen med Bispnen eller gjorde Pilgrimsrejse eller var i Rom. I modsat Fald maatte Kapitlets øvrige Medlemmer dele hans Indtægter mellem sig.¹⁾ Naar Mensalgodset blev uddelt, holdt man en Rest tilbage, og denne Rest blev saa som et Slags Alderstillæg tildelt de ældste Kanniker (de saakaldte portiones, som før Reformationen var 17 i Tallet).

Naar Kapitlets Godser gav saa rigelige Indtægter, som de gjorde, var Grunden dog ikke blot deres Størrelse, men ogsaa, at der til dem var knyttet forskellige Privilegier. Allerede Kong Niels havde givet Kapitlets Medlemmer Skattefrihed, og i 1241 fik denne Begunstigelse en storstilet Udvidelse ved følgende Kongebrev, ved hvilket Erik Plovpenning som saa ofte ellers viste sit kirkelige Sindelag:

Erik, af Guds Naade Danernes og Vendernes Konge, hilser alle, der ser nærværende, i Evighed. For

¹⁾ Erslev: Repertorium Nr. 907.

at der kan ydes Gud den skyldige Ærefrygt i alle Ting og i denne forkrænkelige Verden sørges for vor skrøbelige Sjæls Frelse, har vi, saavel af egen Drift som efter Anmodning af vor kære Magister Bo, Provst i Roskilde, bevilget, at alt Gods, der tilhører Kapitlet ved Roskilde Kirke, saavel det fælles, der hører til det fælles Bord, som det, der er henlagt til hvert enkelt Kannikedømme, og Fæsterne og Gaardsæderne, der bebos og dyrker det nævnte Gods, i al Evighed maa være fri for Leding, Stud og al kongelig Ret, som de hidtil har været os og vore Forgængere skyldige; og vi forbyder strengelig under vor Naades Fortabelse vore Fogeder at plage de nævnte Kanniker eller deres Fæstere i Strid med denne vor Gave. Desuden ønsker vi at lade det komme til alles Kundskab, at de samme Kanniker højtidelig har lovet os, at de til Tak for denne Gave, saavel i vor Levetid som efter vor Død, paa egen Bekostning vil lade holde en Messe for de afdøde med skyldig Ærefrygt ved et særligt Alter, saaledes som det tydelig fremgaar af deres Brev om denne Sag. Men for at denne vor Gave i Fremtiden kan staa fast og urokket, bekræfter vi nærværende Brev med vort Segl. Udstedt i Roskilde i det Herrens Aar 1241, 2. Juli, idet Vagn Gunnesen, Mogens Vathsin, Hakon Palnesen, Anders Grosen og mange andre var til Stede.¹⁾

Tillige havde Kapitlet den Ret, som ellers tilfaldt Kongen, at paadømme Forseelser hos sine Fæstere og oppebære de Bøder, som blev erlagt derfor, og maaske har det ogsaa haft den saakaldte Strandret eller Ret til Vrag, der drev i Land paa Stranden langs dets Godser, noget, der ellers var Kongen forbeholdt²⁾). Men ikke alene af Kongen, ogsaa af Biskoppen var Kapitlet blevet beriget med Indtægter og Privilegier. Saaledes havde det erhvervet Naadensaaret eller Retten til at oppebære Indtægten i det første Aar af de gejstlige Embeder, der blev ledige.

¹⁾ Originalen aftrykt i Thorkelin: Diplomatarium I, S. 134.

²⁾ Helveg: Domkapitlerne, S. 45.

Disse Indtægter gik, i det mindste delvis, ind i Kapitlets fælles Kasse, men dertil kom en Mængde særlige Indkomster, om hvilke det en Gang for alle var bestemt, at de skulde hæves af enkelte Medlemmer af Kapitlet. Vi har allerede hørt, hvorledes der til Kantordømmet var henlagt bestemte Godser, og paa samme Maade var Forholdet med de andre Værdigheder, uden at vi dog ved, hvor meget hver enkelt havde. Kun spredte Oplysninger er bevaret i saa Henseende, som da Valdemar Atterdag i 1344 ønskede at bekendtgøre, at:

Vi har fundet Provstedømmet ved Roskilde Kirke fattigt paa Indkomster.... Vi skænker det derfor Patronatretten til St. Mikkels Kirke i Slagelse, saaledes at Provsten skal holde en duelig Vikar i den nævnte Kirke og lade ham foretage de kirkelige Forretninger.

Provsten skulde altsaa nyde alle Indtægterne af Kirken, og skulde han end til Gengæld underholde en Præst der, blev der utvivlsomt et store Overskud. Det er da ikke forunderligt, at Provsten til Gengæld skulde holde en dobbelt Aartid for Kongen.¹⁾

Uden at vi kan klare Enkelthederne i Udviklingen, er der i Middelalderen foregaaet en Forandring i Kapitlets økonomiske Forhold. Betragter vi nemlig de bevarede Efterretninger om Kannikernes og Prælaternes Indkomster paa Reformationstiden, viser det sig, at Mensalgodset ikke omtales blandt disse; men derimod var der henlagt Indtægter af bestemte Gaarde og Kirker for hver enkelt Kannik. Forholdet var nu dette, at hver havde sit Præbende, Kapel, Alter eller lignende, hvis Indtægter han saa nød; Lister over disse findes flere Steder²⁾. Hvis en Mand stiftede et Kapel eller Alter, henlagde han til dette mere eller mindre Jordegods, og Indtægten deraf tilfaldt

¹⁾ Erslev: Repertorium, 12. Febr. 1344.

²⁾ Suhrs Samlinger I, 3. Hefte, S. 103 ff.; Rørdam: Monumenta Danica 2. R. II, S. 60 ff.

den Vikar, der holdt Messen der, eller en af Kannikerne, som saa selv fungerede der som Præst eller lønnede en Vikar og selv beholdt Resten af Indtægten. Oplysende for Indretningen af et saadant Kapel er et Brev af 1310, der meddeler, at Biskop Olaf har bygget et Kapel til Ære for den hellige Trefoldighed. Jomfru Maria og Lucius og vil begraves deri og giver Gods til Kapellanens Bord....

Den Mand, der skal være Kapellan, skal være af et godt Liv og Rygte. Men hvem der af Fromhed vil holde Messe i nævnte Kapel, skal Kapellanen udlevere, hvad der er nødvendigt dertil.... Til Kapellets Bygning og til Indkøb af Voks til Lysene og Olje til Lampen giver jeg en Mølle.... Men efter min Død skal 10 Mark af den nævnte Mølles Afgift paa min Aartidsdag uddeles for min Sjæl, nemlig 2 Mark mellem Kannikerne, der har været til Stede ved den foregaaende Aftens Vigilier, og 2 til dem, der Dagen efter har været til Stede ved Messen, 2 imellem Vikarerne og Skolarerne, der har været med ved Vigilie og Messe, og 4 mellem de fattige.

Forskellige fra Altre og Kapeller var de saakaldte Præbender, et Ord, der egentlig betyder Ydelse, men som her nærmest maa oversættes med Stipendium eller Indtægt henlagt til en Kannik. Af dem oprettedes der i Middelalderens Løb en Del i Roskilde, men langt det betydeligste var det, Jens Grand som Provst i Roskilde stiftede i 1288. Naar det kaldtes de 6 Præbender, var Grunden den, at Indtægterne af den storslaaede Gave skulde deles i 6 lige store Dele mellem 6 Kanniker efter bestemte Regler, der omhyggeligt blev fastsat i Stiftelsesbrevet, af hvilket der her meddeles et kort Uddrag:

Jens, Provst i Roskilde.... Jeg har besluttet at gengælde den hellige roskildske Kirke, hvad den har gjort for mig. Derfor skænker jeg alt, hvad jeg ejer i Osager, Kastholm og »Byldsthorn« i Voldborgs Herred og alt, hvad jeg ejer i Sneslev, Høgebjerg »Otherslef«

med den Patronatsret, jeg der har, samt Glære i Flakkebjerg Herred til deraf at danne Grundlaget for 6 Præbender, der skal tilfalde 6 Kanniker, som jeg der vil indstifte. Og til deres Bordhold skænker jeg alt det Gods, jeg ejer i Tostrup, »Hyrsæt« i Ringstedherred, Gislinge i Tudse Hered og Glim i Sømme Herred. Indtægterne skal deles lige mellem dem, der residerer. Hvis nogen af de 6 Kanniker ikke residerer, skal hans Del bruges til at købe nyt Gods for. (Der følger nu en lang Række af Bestemmelser om disse Kannikers Optræden og lignende.) Fremdeles skal enhver af dem efter sin Anciennitet have Stol i Koret og Sæde i Kapitlet med fuld Nydelse af alt, hvad den kanoniske Ret hjemler, dog saaledes, at han intet oppebærer af de gamle Præbenders Indtægter, uden hvad der kan tilkomme ham af Aartidehold og Messeoffer. Fremdeles maa de love, at de ej skal ulejlige de andre Kanniker angaaende Fælligskab i Bordhold (communione mense), hvis disse ikke ønsker det. . . . 19. Juli 1288.¹⁾

Allerede denne Gave var storstilet, men senere forøgedes »præbendæ 6« endda med flere Gaver. 1345 kundgjorde Valdemar Atterdag saaledes:

Alle skal vide, at paa vort Retterting gav og skødede Peter Nielsen og hans Søn Jens Petersen i Hirsit (d. e. Hæsedø) i Ringsted Herred til de 6 ærkebispelige Præbender og deres Kanniker 1 Gaard i Hirsit, hvortil der ligger 4 solidi og 4 Denarer Jord i Census.²⁾

1404 gav og tilskødede Biskop Peder de 6 Præbender et Møllested mellem Broby Øster og »Hyrsæthe«³⁾.

Efter at Kannikerne var holdt op at bo sammen, har de næppe alle haft bestemte Boliger. Dog ved vi om enkelte (f. Eks. Ærkedegnen), at han havde sin faste Embedsbolig, som tidligere er omtalt. Kantorboligen laa Vest

¹⁾ Annaler for nordisk Oldkyndighed, 1860, S. 67 ff.

²⁾ Erslev: Repertorium Nr. 2035.

³⁾ Smst. Nr. 4620.

for Kirken, Nord for Lille Maglekildestræde¹⁾); ogsaa til enkelte af Altrene hørte der bestemte Præstegaarde ved Kirken²⁾), og i det hele har Kannikerne og Vikarerne boet saa nær op til Kirken som muligt for let at kunne være til Stede ved Messe og Gudstjeneste. Gentagne Gange hærgede Ilden Kannikernes Boliger; saaledes opstod der 1282 Ildebrand i Ærkedegnens Køkken, og snart havde Flammerne fortæret saavel Domkirken som flere Kannikeboliger; og halvandet Aarhundrede senere (14. Maj 1443) brændte ikke blot Domkirken, men alle Kannikeboligerne (med Undtagelse af 3) og alle Vikarernes Boliger og den midterste Del af Roskilde³⁾). Efter denne Brand var det, at Ærkedegnen byggede sit »kostelige Stenhus«.

Af Levninger fra Domkapitlets store Dage har den graadige Tid kun efterladt lidt. Endnu findes i Domkirken de gamle Kannikestole og det Skab, hvori Domkapitlets Arkiv gemtes, men selve Arkivet er før største Delen gaaet til Grunde — ogsaa ved Ildebrand, men ganske vist i København, idet Biskoppen havde laant det til Gennemsyn i 1728, da den frygtelige Brand i Hovedstaden foruden mange andre Skatte ogsaa fortærede Bispegaarden og med den største Delen af Arkivet⁴⁾). Kapitlets Segl, af hvilke det ældste er fra Tiden omkring 1138, havde et Billede af Domkirken.

Kapitlets Historie i de sidste Aar før Reformations-tiden var meget bevæget. Den Grøde, der var i det kirkelige Liv her i Norden, gav sig ogsaa Udslag indenfor Domkapitlet; men at undersøge dette i Enkeltheder vilde føre for vidt. Og tilmed fik de Resultater, man naaede til, ikke blivende Betydning. Reformationen fejede alt det gamle bort, og vel fik Domkapitlet Lov at bestaa endnu omtrent 150 Aar, men med en anden Virksomhed og under andre Former.

1) Henry Petersen i Historisk Tidsskrift 6. R. II, S. 350.

2) Smst. S. 338.

3) Kornerup: Roskilde, S. 185, 191.

4) En Fortegnelse over, hvad der er levnet, findes i Erslev: Repertorium IV, S. 36.